

JYX

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Puranen, Joni

Title: Äänekäs ruumis

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © 2021 Eurooppalaisen filosofian seura ry

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Puranen, J. (2021). Äänekäs ruumis. *Niin & näin*, 28(1), 112-114.

JONI PURANEN

Äänekäs ruumis

Onko äänellä ontologiaa? Lyhyessä esseessäni johdattelen lukijan filosofi Jean-Luc Nancyn (s. 1940) ruumiinontologian yllättäviin tulkintamahdollisuuksiin. Nancyn omaperäinen ajatus soinnista (*timbre*) antaa mahdollisuuden ajatella äänen, "itsen" ja ruumiin suhdetta sekä yleisemmin myös ontologian ja kokemuksen eroa.

Alaitan seuraavilla väitteillä: Ensinnäkin äänellä ei ole erottuvaa ulkopuolta, -pintaa tai sivua. Näin ollen en voi kuunnella ääntä ulkoa käsin eli pysyttellen äänestä erillään. Toiseksi en voi pysäyttää ääntä paikoilleen, vaan ääni on aina joko syttymäisillään, soimassa, kaikumassa tai poissa. Toisin sanoen: ääni soi paikassa ja ajassa, eikä näitä piirteitä voi erottaa siitä.

Ääni "kuullaan" ja ääntä "kuunnellaan". Näillä kahdella verbillä ilmaistaan tavanomaisesti kahdenlaista suhdetta äänen kuulevan "subjektin" ja ääni-objektin välillä. Yhtäältä viitataan soivan äänen vastaansanomattomaan välittömyyteen ja toisaalta kuuntelijan tarkkaavaisen reseptiivisyyteen. Nyt haluaisin kuitenkin unohtaa tämän jaottelun - ainakin hetkeksi. En tässä tekstissä ole niinkään kiinnostunut äänestä tietoisuuden tai havaitsemisen erityiskysymyksenä vaan "äänessä olemisesta": siitä, miten ääni avaa maailmassaolevan "kuulevan itsen". Kyse on (heideggerilaisittain muotoiltuna) *äänien fundamentaaliontologiasta*.

On myös toinen yhtä keskeinen erottelu, johon voi viitata erona äänen merkityksen ja soinnin välillä. Kuulemista voidaan ajatella ymmärtävänä (ranskan *entendre* tarkoittaa sekä kuulemista että käsittämistä): kuulen minulle tutun raitiovaunun äänen, ystäväni lausuman väitteen tai pihapuun varpusen - en meteliä, äänen materiaa, en äänen suhdetta ruumiiseen!¹ Mitä tapahtuu, kun ymmärrän ystäväni lausuman väitteen? Kun tarkkaavaisena kuuntelen, mitä ystävälläni on sanottavanaan, hänen väitteensä "jää soimaan". Sanottavansa hän on sanonut jo hetki sitten, ja jos ymmärrän, mitä hän sanoi,

hänen puheensa värähtelee eli "re-sonoi" (lat. *sonare*: soida, kuulua) minussa. Tällöin kuuntelen hänen sano- maansa eli ymmärrän, mitä hän sanoi. Palaan hänen lausumaansa. Pysyttelen siinä, mitä hän on sanonut ja mistä meillä on puhe.

Äänellä on sen ilmaiseman merkityksen lisäksi myös lukuisia materiaalisia piirteitä, joita voi luonnehtia vaikkapa ilmauksilla sä_v, rytmi, väri, voimakkuus, tahti, korkeus ja aksentti. Tämän kaltaisilla termeillä kuvaillaan äänen sointia. Heideggerin havainto tuttujen äänten parissa olemisesta on oivaltava, mutta se jättää kartoittamatta merkittävän osan äänen ilmiöistä; enhän tunnustaisi ystäväni puhetta hänen omakseen, jos en kuulisi hänen äänellensä ominaista sointia. Näin ollen voidaan sanoa, että sointi kannattelee puheessa sanottua ja tuo sen luoksemme.

Tässä tekstissä en kykene erittelemään tämän tarkemmin äänen materiaalisuuden ja merkityksen välistä suhdetta, vaan tyydyn pohtimaan ääntä ainoastaan sen materiaalisuuden kannalta.

Kuuleva "itse"

Tämän tekstin aloittavat väitteet eivät toki ole kuvauksia ainoastaan äänestä, vaan ne luonnostavat myös äänet kuulevaa "itseä" (jota ilman ei olisi ketään, jolle sointi kuuluu). Mutta miten tämä tarkkaan ottaen tapahtuu? Aluksi esittämäni väitteet voisi muotoilla myös näin: kuulemisessa "itse" ei ole suhteessa johonkin sille ulkoiseen objektiin, vaan kuullessani soinnin olen jo kauttaaltaan äänessä.

"Kuulen, tunnen ja huomaan verenkiertoni rytmin ja ilmavirran henkitorvessani."

Jos kuulemani ääni ei ole ulkopuolellani, onko se sitten "sisälläni"? Eihän tämäkään kuulosta kovin uskottavalta (tai yhtään selkeämmältä), sillä useimmat äänet soivat maailmassa eli ovat kenen tahansa kuultavissa. Mistä äänessä, soinnissa, resonanssissa ja kuulemisessa tarkkaan ottaen onkaan kyse?

Teoksessaan *A l'ecoute* (2002) Jean-Luc Nancy ratkaisee pulman näin: soinnin kuuleminen tekee mahdolliseksi "kuulevan itsen"; ei ole minkäänlaista itsenäistä subjektia ennen soinnin kuulemistä. Tällä Nancy tarkoittaa, että "itse" tai "minä" ei ole mitään substantiaalista: "itse" voidaan erottaa vain kuulemisen takia, ja se "kuulee itseään" soinnissa. Kuuleminen ei näin ollen ole "itsen" olemukseen lisätty satunnainen, sitä kuvaava tai täydentävä attribuutti, vaan oikeastaan tilanne kääntyy vastakkaiseksi. Tämän kaltaisten formaalien muotoilujen sisältö jää helposti abstraktiksi, joten on syytä tarkastella Nancy'n ehdotuksen seurauksia tarkemmin.

Nancy'n ehdotuksesta seuraa, ettei mikään kuulemani ääni "kahdennu" kuullessani sen. Tämä tarkoittaa, että sama ääni soi sekä ympärilläni että minussa (sisälläni). Toisin sanoen "itse" muodostaa sen kaikukopan, jossa "ulkoinen" ääni soi. Ääni läpäisee minut kauttaaltaan, jolloin oikeastaan voisi sanoa minun olevan ulkopuolellani äänekäässä maailmassa, jossa kuulen niin muut kuin itsenikin ja jossa haluan tulla kuulluksi. Nancy'n "kuulevalle itselle" ei ole ongelma puhutella (tai ajatella) muita, joiden kanssa se on. Minulla ei toki ole pääsyä toisen omaan kokemukseen soinnista, mutta kuulen lähikohtaisesti samat äänet kuin hänkin.

Jos minkäänlainen "itse" ei edellä soinnin kuulemistä, kuunteleminen, kuuleminen, ääni tai sointi eivät ole me-

taforisia ilmauksia tai runollisia väistöliikkeitä. Äänen rekisterin kannalta ne ovat kuvauksia ruumiin ontologiasta - yhtäläisesti voisimme puhua kosketuksista, liikkeistä, painoista tai vaikkapa tuoksuista.

Ruumiin hiljaisuus

Hiljaisuus ja hiljentyminen kuuluvat myös äänen ajattelun piiriin². Hiljaisuudessa en huomaa ainoastaan valtoimenaan sinne ja tänne laukkaavaa sisäistä puhettani, vaan kuulen tarkemmin myös ympäristöni äänet. Jos huoneeni on tarpeeksi hiljainen, eli rakenteellisesti ilmaisten kaiuton, kuulen selkeästi ja kirkkaasti muun muassa hengitykseni, verenkiertoni ja mahdollisesti korvieni tinnituksen³. Tällöin ruumiistani tulee äänekäs - joskus myös häiritsevän äänekäs.

Kuulen, tunnen ja huomaan verenkiertoni rytmin ja ilmavirran henkitorvessani⁴. Jos terveyttä on tavattu sanoa elämäksi "ruumiin hiljaisuudessa", miten tulisi ajatella äänekästä ruumista⁵? Kirurgi Rene Leriche (1879-1955) määritelmä puhuu huomaamattoman ruumiin hiljaisuudesta metaforisessa mielessä, mutta kaiuttoman huoneen hiljaisuudessa metafora muuttuu kuuluvaksi ääneksi. Jos palataan edeltävän kappaleen muotoiluun kuulemisesta "sisäpuolen" (itseyyden) ja "ulkopuolen" (maailman) asetelmaa edeltävänä, resonanssin avaamana soinnin paikkana, niin ruumiini sisäpuolella ja sisäpuolelta kuuluvat äänet monimutkaistavat tämän jo valmiiksi haastavan kuvion, sillä nyt "itsen" muodostava soiva paikka ei enää olekaan tyhjä.

Teoksessaan *Corpus* Nancy käyttää termiä "areaa-

lisuus" (*arealite*) viitatakseen ruumiinosan tai -alueen erottumiseen⁶. Kuullessani ruumiinosieni tai -toimintojeni ääniä ne arealisoituvat alueiksi ruumiissani, joista kuunteleva "itse" on lähes huomaamattoman välimatkan päässä. Näillä alueilla on myös ominainen suunta: sydämeni tykyttää alempana kuin henkitorvessani kohiseva ilmavirta, paitsi jos kuulen sykkeeni korvieni verenkierrossa. Kuulen itseni tietystä suunnasta: hengitykseni kuuluu suuni ja henkitorveni tienoilta. (Tinnituksen arealisuus on kiintoisa erityiskysymys, sillä ensivaikutelman perusteella se tuntuisi kuuluvan täsmälleen kuulevan itsen paikalla.)

Äänekkät ruumiinosat

Miten ruumiinosien ääntä tulisi ajatella ja kuunnella? Jos kuulen sykkivän sydämeni (tai rahisevan kurkkuni) tietystä suunnasta ja pienen välimatkan päästä "itsestäni", enkö tällöin, "kuulevana itsenä", ole tietyssä paikassa ruumiissani? Tällöin "kuuleva itse" paikallistuisi ruumiissa pään seutuville - jonnekin kahden korvani väliin.

Jos itseys ajatellaan ruumiista itsenäiseksi tietoisuudeksi, ei "kuulevan itsen" omalaatuinen arealisuus ihmetytä. Tällöin voidaan ajatella, että aistimellisen kokemuksen erityispiirteet ovat varsinaisesta ontologiasta erillinen filosofian alue. Nancy kuitenkin asettuu tällaista subjektikäsitystä vastaan, sillä Nancyllä "itse" ei edellä soinnin kuulemista. Näin ollen "kuulevan itsen" arealisuus haastaa maailmassa huolehtien elävän fenomenologisen subjektin eheyden ja vaatii paluuta aina Descartesin *Mietiskelyihin* saakka, eli kysymyksen sielun ja ruumiin liitosta⁷.

Miksi ihmeessä niin pitkälle? Miksi Nancy tahtoo palata ruumiiseen ja sieluun? Teoksessaan *Corpus* hän kirjoittaa:

"Joko ruumis on vielä pelkkää 'ulottumista' ja on vielä liian aikaista 'omalle', tai ruumis on jo tarttunut tähän [suhteessaan 'itseän'] vastakohtaisuuteen ja on liian myöhäistä. *Mutta ruumis ja minä eivät koskaan sovi kunnolla toisiinsa.* [...] Descartes puhuu tälläkin kertaa totta: teen ruumiistani itselleni vastuksen, oudon ja vieraan asian. Lausuessani 'ego' ruumiistani tulee lausumaani *sisältyvä* ulkoisuus lausumaan *itseensä* nähden."⁸

Mitä Nancy sanoo "egon" lausumisesta, ulottuu myös ruumiin ääniin, sillä tuossa lausumisessa on kyse myös soinnin rekisteristä. Näin ollen kuullessani ruumiinosieni äänen soinnin kuulen ruumiinosani ulkoisina, eli tietyssä suunnassa ja tietyn välimatkan päässä. Tähän ruumiini sointiin nähden kuulen itseni tietyssä paikassa - ruumiin ja egon yhteensopimattomuus kuuluu ruumiinosien äänessä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että ruumista ja "itseä" tulisi ajatella erillään, vaan että ruumiin ja "itsen" eroa ei pidä unohtaa ajatella.

Viitteet

- 1 "Täälläolo kuulee, koska se ymmärtää[...]. 'Ensi sijassa' emme ikinä kuule hälyä tai äänen kompleksia, vaan narisevat vaunut tai moottoripyörän. Kuulemme marssivan kolonnan, pohjoisuulen, koputtavan tikan ja räitävän tuulen. 'Pelkän melun' 'kuulemiseen' tarvitaan jo paljon su elampaa ja monimutkaisempaa asennoitumista." Heidegger 1927/2000, 208-209.
- 2 Nancy (1990) mukaan hiljentymisen on se mieli, jossa Heidegger puhuu mykästä ystävän äänestä, "jota jokainen täälläolo kantaa mukanaan", eli omantunnon kutsusta (*Rufdes Gewissens*). Heideggerille "hiljentymisen" tätä kutsua varten on jokapäiväisen jutustelun (*Gerede*) sivuuttamista, minkä jälkeen on mahdollista (ja myös samalla välttämätöntä) havahtua siihen, ettei ole muutoin kuin heitetynä olemiseensa. Heidegger 1927/2000, §34. Heidegger puhuu äänestä metaforisessa mielessä. "Ystävän ääni" viittaa täälläolon olemisyymmärryksen rakenteeseen: ääni on oma mutta vieras, eikä se edes sano mitään. Se ei sano Initään, koska cäälläolo on olemiseensa heitetynä, eikä voi "käydä edeltä" omaa olemistaan. Tämän takia täälläololla ei ole mitään sanottavaa, sillä täälläolo ei voi asettua olemisensä ulkopuolelle positioon, josta voisi ottaa sen haltuun kokonaisuudessaan. "Ystävän ääni" on viittaus olemisyymmärrykseen samanaikaisesti (ajattelun) metodina ja singulaarina kokemuksena.
- 3 Ks. Cage 1962; Bonner 2016.
- 4 Ensisijainen ero näiden kahden välillä palautuu klassiseen tietoisuuden filosofian kysymykseen "tahdonalaisuudesta": kykyneen halutessani liikuttamaan keuhkojani, mutta en sydäntäni. Kysymys rajaa ruumiin fenomenologian sisältä oman hermostollisia ruumiinilmiöitä koskevan alueen.
- 5 Lerichen määritelmästä, ks. Canguilhem 1966/1991. Somaattisessa pakko-oireisessa häiriössä pakko-oireisen huomion kohdistuu hänen ruumiinsa toimintoihin sellaisella tavalla, että se aiheuttaa hänelle ahdistusta ja tuskaa. Hermostollisesti ajatellen ahdistusta voi olla monenlaista: autonomisen hermoston (esim. sydämen syke) tai somaattisen hermoston (esim. hengityksen kontrollointi) toiminnallisuuden tunkeutumista huomion piiriin.
- 6 Nancy 1992. "Arealisaatiosra" resonanssin mielessä, ks. myös Szendy 2002/2015.
- 7 Nancy rikkaasta ja haastavasta Descartes-tulkinnasta, ks. Nancy 1979.
- 8 Nancy 2010, 48.

Kirjallisuus

- Bonner, Francois, *The Order of Sounds*. TJ International, Padstow 2016.
- Cage, John, *On Silence*. Wesleyan University Press, Middlerown 1962.
- Canguilhem, Georges, *On the Normal and the Pathological* (*Le Normal et le Pathologique*, 1966). Käänt. Carolyn R. Fawcett & Robert S. Cohen. Zone, New York 1991.
- Heidegger, Martin, *Oleminen ja aika* (Sein und Zeit, 1927). Suom. Reijo Kupiainen. Vastapaino, Tampere 2000.
- Nancy, Jean-Luc, *Ego Sum*. Flammarion, Paris 1979.
- Nancy, Jean-Luc, *La decision d'existence*. Teoksessa *Une penseefinie*. Galilee, Paris 1990, 65-106.
- Nancy, Jean-Luc, *Co.pus*. Mecaille, Paris 1992.
- Nancy, Jean-Luc, *A lecouite*. Galilee, Paris 2002.
- Nancy, Jean-Luc, *Filosofin sydän*. Toim. Sami Santanen. Suom. Susanna Lindberg, Elia Lennes & Kaisa Sivenius. Gaudeamus, Helsinki 2010.
- Szendy, Peter, *Phantom Limbs. On Musical Bodies* (Membres fantômes. Des corps musiciens, 2002). Käänt. Will Bishop. Fordham University Press, Fordham 2015.